

נושא העבודה

אחריות על רכוש

תאריך: דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

בחרתי בנושא זה, אחריות על רכוש, בהתייחס לנושא פגיעה של אדם מרכושו של אדם אחר כלשהו, כיוון שרציתי לדעת ולהבין בעצמי מה עושים במקרה שכזה ומהי הענישה אם בכלל במשפט העברי והישראלי.

נושא זה עניין אותי מפני שנקלעתי לדילמה עם עצמי. לקחתי דוגמא של מקרה שכזה וניסיתי לבחון אותו בכוחות עצמי. הגעתי לפיצול דעות ולא הצלחתי להגיע לדעה מבוססת שעל ידה אפשר לפתור את עניין המקרה.

לכן רציתי לכתוב את עבודתי בנושא זה, כדי שאוכל לענות על הדילמה שלי ולקבל תשובה משפטית

חוקית ותקיפה ולהבין כיצד פועלים במקרים שכאלו על פי המפשט העברי ומה החוק טוען כיום וכיצד פועלים על פי המשפט הישראלי.

תוכן עניינים

מבוא.....	עמ' 4
משפט עברי.....	עמ' 5
אבות הנזיקין.....	עמ' 5
מסכת בבא קמא.....	עמ' 7
משפט ישראלי.....	עמ' 10
כללי.....	עמ' 10
חקיקה.....	עמ' 11

רשלנות.....	עמ' 12
פסק דין שלג.....	עמ' 13
פסק דין ציון.....	עמ' 14
השוואה בין המשפט העברי לישראלי.....	עמ' 17
סיכום.....	עמ' 18
ביבליוגרפיה.....	עמ' 19

מבוא

הנושא בו העבודה תעסוק הוא אחריות על רכוש. השאלה המרכזית שעליה ארצה לענות בעבודה היא מה דינו של אדם שרכושו פגע באדם אחר או ברכושו עקב רשלנות, כלומר ללא כוונה לפגיעה. על השאלה הזאת אנסה לענות בעזרת עיון בחוקי המשפט העברי ויסודותיו וכמובן על ידי סקירת החוק של המשפט הישראלי בהתבסס על פסקי דין שעסקו בנושא.

משפט עברי

בנושא זה נתעסק בדיני נזיקין. על פי המשפט העברי ישנם עקרונות שעל פי הם מגדירים דברים המזיקים לאיש או לרכושו, ואלו נקראים אבות הנזיקין.

אבות נזיקין - הדברים המזיקים לאיש או לרכושו. העיקרון של הלכות נזיקין הוא ש"על המזיק

להרחיק עצמו" (ב"ב י"ח: טוח"מ סי' קנ"ה כ"א).

אבות נזיקין שזכרו בתורה :

א) בעלי חיים המזיקים בגלל תכונותיהם. נאמר בשור: "כי יגח שור איש את איש" וגוי "כי יגוף שור

איש את שור" וגוי' (שמות כ"א, כ"ח-ל"ב). פרשו חז"ל שנגיפה ונגיחה שניהם בנגיחה של קרן .

ב) מבעיר: "כי יבעיר איש שדה או כרם ושלח את בעירו" וגוי' (שמות כ"ב, ד'), והוא הנקרא בלשון חכמים "מבעה" (ירושלמי ב"ק פ"א א'; תרגום ירושלמי במדבר כ"ב ד'). שנוי השם "מבעה" במקום "מבעיר" גרם למחלוקת בין רב ושמואל על אב זה, כי יש בו שני מושגים שונים :

א. בעל חי המזיק להנאתו, כשהוא אוכל בשדה. לנזק זה קראו "שן" - שן שיש הנאה להזיקו (ב"ק ג').

ב. בהמה הולכת בשדה, ודורסת דרך הילוכה בלי כוונה להזיק. היזק זה נקרא "רגל". נזק זה מיוחד בכך שהוא מצוי (שם). כיוון שהנזק מצוי, מוטלת על בעל הבהמה חובת השגחה יתירה. מצד שני קשה לשמור את כל צעדי הבהמה .

ג) "הבער" - "כי תצא אש וגוי' שלם ישלם המבעיר את הבער" (שמות כ"ב ה'). נזק זה הוא מושג כללי לנכסים שאינם בעלי חיים ודרכם להזיק (ב"ק ב').

ד) "בור" - "כי יפתח איש בור" וגוי' (שמות כ"א ל"ג). בור הוא שם כללי לדבר שגורם נזק (ב"ק ד').

ליתר דיוק ישנם שישה אבות נזיקין: קרן, שן, רגל, אדם, אש ובור. אלו מתייחסים לכל הגורמים שיכולים לגרום נזק. אם זה אדם בעל דעת או אם זה בור שנחפר על ידי אדם ובעקבותיו אדם אחר ניזק. כדי להבין את דינו של אדם במקרה כזה או אחר על פי המשפט העברי נאלץ להתייחס לכל ששת האבות.

- קרן: בעל חי ההולך ומזיק בכוונה ממזגו הרע .

התנהגותו זו היא "משונה" כי אין דרך כל השורים ליגח (ב"ק ל"ד). לכן שור תם שנגח משלם חצי נזק, והתשלום הוא ממכירת השור עצמו ולא מנכסי הבעלים (ב"ק ל"ד). אם חזר על הנזק שלוש פעמים נעשה השור מועד, והבעלים משלם את כל הנזק מנכסיו. כל זה בבהמות בייתיות שהזיקם נדיר. אבל המגדל זאב וארי ונמר וברדלס ונחש, הם מועדים מתחילת ברייתן להזיק, אפילו הם בני תרבות. לפיכך אם הזיקו חייב נזק שלם אפילו בהזק ראשון (ב"ק ט"ו: רמב"ם נזקי ממון פ"א ה').

תולדות הקרן: נגיפה (דחיפה בגוף). נשיכה, רביצה, בעיטה (בכונה), והדומה להן (ב"ק ב'; י"ז: רמב"ם שם פ"ב).

- **שן:** בעל חיים המזיק בדבר שיש לו הנאה מן הנזק.

תולדותיו: נתחככה בכותל להנאתה והזיקה בחיכוכה, וכן אם טנפה פירות להנאתה וכדומה. – כלומר אם אדם פוגע בעצמו להנאתו על ידי רכוש כלשהו.

- **רגל:** היזק שלא בכונה להזיק. הזיקו מצוי.

תולדותיו: הזיקה בגופה או בשערה בדרך הלוכה.

- **אדם:** בר דעת המזיק.

אב = גופו של אדם.

תולדה = כוחו, כמו רוק שירק והזיק (ב"ק ג'). אדם חייב על נזק שגרם בכל מקום, ואפילו ברשותו שלו. כי הוא יכול להוציא את מי שנכנס לרשותו, ולא להזיק לו (שם מ"ח. רמב"ם חובל ומזיק פ"א ט"ז).

יש באדם מה שאין בשאר אבות:

אדם שהזיק אדם חייב בארבעה דברים: צער, רפוי, שבת, בושת. אבל ממונו ונכסיו של אדם שהזיקו, חייב רק בתשלום הנזק (רמב"ם נזקי ממון פ"ז ג'). אדם שהזיק אשה הרה והפילה, משלם גם דמי ולדות, מה שאין כן ממונו ונכסיו (ב"ק. פ"ז.).

- **אש:** דבר שאין בו רוח חיים ודרכו לילך ולהזיק.

כח אחר מעורב בו (רוח מצויה), ובדרכו הולך ומזיק (ב"ק ו'). אפילו הדליק אש ברשותו, ועברה ברוח מצויה לרשות חברו והזיקה חייב. אם היו טמונים ברשות חברו דברים שאין דרך להטמינם, מחלוקת תנאים אם חייב על הטמון: ר' יהודה מחייב "נזק טמון באש" וחכמים פוטרים (ב"ק ס"א: רמב"ם נזקי ממון פ"ד).

תולדות: אבנו סכינו ומשאו, שהניחם בראש גגו ונפלו ברוח מצויה, והזיקו בדרך נפילתם (ב"ק ו').

- בור: תחילת עשייתו לנזק, והזיקו מצוי (שם):.

הבור אינו ברשותו של אדם, אבל עשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו (שם כ"ט:), וחייב משום ממונו, ושמירתו עליו.

אלו הם אבות הנזיקין ולפי הם נקבע דינו של אדם בנוגע לפגיעה של אדם אחר מרכושו. אך מתפתחת דילמה לגבי התשובה ובא דנים במסכת "בבא קמא" העוסקת באבעת אבות הנזיקין.

מסכת בבא קמא:

כאמור, הפרקים הראשונים של מסכת בבא קמא עוסקים בממון האדם שהזיק. חקירה יסודית הנידונה בנושא זה הוא בשאלה מהו הגורם המחייב את התשלום על ממון המזיק: האם זהו פשיעת האדם בהעדר השמירה, או שממון האדם הוא כידו הארוכה ועל כן החיוב הוא כעין המשכה של האדם המזיק. חקירה זו נוגעת בשאלה יסודית בדבר היחס שבין האדם לרכושו: האם הקשר הוא רק קשר של אחריות חיצונית, או שמא יש צד בממון שהוא כעין הופעה מסויימת של האדם בעולם.

נראה כי התבוננות מעמיקה בארבע אבות נזיקין מעלה שהתשובה לחקירה היא מורכבת וכי שני הצדדים קיימים במציאות, אלא שיש מקרים בהם הצד של האחריות הוא הדומיננטי יותר ויש מקרים בהם הצד של המשכת פעולת האדם הוא הבולט יותר. נראה כי באופן כללי החלוקה של האבות לצמדים שהובאה לעיל מבטאת גם את החלוקה לשני צדדי החקירה. כפי שיתבאר, מלבד החלוקה הפשוטה לשני צמדים - מסודרים האבות ביניהם בהדרגתיות ביחס בין המזיק כגורם עצמאי אשר שמירתו על האדם לבין ממונו המזיק, אשר הוא המשכת כוחו של האדם.

השור והבור הם עצמים העומדים בפני עצמם, מזיקים עצמאיים, אשר האדם מחוייב לשמור עליהם. ביטוי לכך ניתן למצוא בלשון התורה האומרת: "ולא ישמרנו" ו"ולא יכסנו", כלומר חובת האדם היא בשמירה על המזיק. רמז נוסף לכך נמצא בתוספתא האומרת "כל שחבתי בשמירתו - זה השור והבור", והביטוי המעשי לכך הוא בדין המוסר לחש"ו שבשור ובור חייב - כי לא שמר כמו שצריך, ואילו באש פטור.

מבין השנים השור הוא אבי אבות הנזיקין והוא מזיק 'עצמאי' יותר, ועל כן בשור תם משלם רק בתורת עונש וקנס על העדר שמירתו - למ"ד 'פלגא נזקא קנסא', ועל כן הוא משלם מגופו - כי הוא נחשב מזיק עצמאי וכביכול הוא עצמו משלם.

הבור לעומת זאת, איננו ממש עצם בעל עצמאות בהיזק - הניזק נתקל בו, אך מצד שני הוא עצם שנוצר להזיק - "תחילת עשייתו לנזק", וכל מהותו הוא ההיזק.

המבעה וההבער שייכים כבר לקטגוריה אחרת - ממון המזיק במובן של המשכת פעולתו של האדם, ידו הארוכה של האדם המזיק. ההפרדה בתורה בין השור והבור למבעה וההבער ע"י פרשיית הגנב באה לומר שנעשה כאן דילוג ומעבר לסוג אחר של מזיקים, הקרובים יותר אל האדם עצמו. ביטוי לכך ניתן למצוא בלשונו של ר"ת בתוס'. המבאר כי למ"ד מבעה זה אדם, הרמז הוא בפרשיית הגנב כי "שם אדם כתיב בפרשה". לא מדובר כאן באדם המזיק - שלב זה יגיע בהמשך, אלא במעבר לסוג אחר של ממון המזיק, אשר יש עליו כבר שם אדם.

בעל החיים המובא בתורה כדוגמא למבעה הוא הצאן - "ושילח את בעירו". הצאן מתנהג בטבעיות ואוכל, אלא שכאשר זה נעשה במקום הלא נכון - זהו היזק. אין מדובר כאן במעשה ממשי של נזק, ואין כאן כוונה להזיק כמו בשור. הבעייתיות במעשה הוא במקום ובסיטואציה בו הוא נעשה - ועל כן יש לייחס את הנזק לאדם לא פחות מאשר לשה עצמו.

ההתלבטות של הגמרא האם מבעה הוא שן או אדם מלמדת כי יש כאן מדרגת ביניים - יש 'שם אדם' בהיזק הזה. כאשר המשנה רוצה לבטא את המורכבות הזו, מבלי להכריע בין הצדדים, היא יוצרת מילה ייחודית - מבעה. מילה זו כוללת בתוכה את פעולת ההיזק, כעין ההבער - "ושילח את בעירו", והיא מדגישה ביותר את מעשה האדם המזיק - המבעה. בארמית מבעה הוא מלשון רצון - "אם תבעיו בעיו" - והמבעה מבטא את המעבר לאבות נזיקין המבטאים יותר את האדם ורצונו.

המילה 'נזיקין' כוללת בתוכה גם היא את המורכבות והשניות שבאבות הנזיקין. 'נזיקין' היא מדרגת ביניים בין המילה 'מזיק' - הרומזת לאבות היותר 'עצמאיים' כמו השור והבור, ובין המילה 'נזק' - הרומזת לאבות אשר אינם עומדים בפני עצמם ועל כן הם נזק בלבד ולא מזיק.

משפט ישראלי

כללי:

מושג הדברים המסוכנים לפי סעיף 51 לפקודת הנזיקין:

סעיף 51 לפקודת הנזיקין, 1944, קובע כי במקרה של נזק הנגרם על ידי חפץ מסוכן, הנתבע נושא בנטל ההוכחה כי לא התרשל. תנאי להחלת הסעיף הוא, כי הנתבע היה הבעלים של החפץ המזיק או האדם שבידיו מצוי היה הפיקוח על חפץ זה.

* על פי פקודת הנזיקין (נוסח חדש):

פירוש- בכפוף לפקודת הפרשנות תתפרש פקודה זו לפי עיקרי הפרשנות המשפטית המקובלים באנגליה,

וביטויים המשמשים בה – חזקה היא – ככל שהדבר מתיישב עם ההקשר ובאין הוראה אחרת במפורש – שמשמעותם במשמעות הנודעת למקביליהם במפשט האנגלי ויתפרשו על דרך זו.

התייחסות בית המשפט:

בסקרנו את דעתו של בית המשפט בפרשת פישמן, נתעלם מן הנקודה העיקרית שדרשה שם הכרעה, הלא היא בעיית משמעותו של סעיף 232 לפח"פ. אנו נתרכזו בקביעות הנוגעות לאחריות הניזיקית. בראשית דבריו מזכיר השופט אגרנט את הקשיים העקרוניים שמעוררים המושגים "חפץ מסוכן" ו"חפץ מסוכן מעצם ברייתו". הוא קובע כי אין ספק שמושגים אלה שימשו כאבני בוחן במפשט האנגלי. בית המשפט ניגש אל הבעיה מתוך שאיפה לגלות באילו סוגי מקרים נעשה שימוש במושגים הנזכרים ומהי המטרה של שימוש זה. ואמנם, עיקרו של פסק הדין עוסק בבדיקת שאלה זו. מסקנתו של בית המשפט היא כי השימוש במושג "חפץ מסוכן מעצם ברייתו" נעשה בסוג אחד של מקרים בלבד ולשם השגת שתי מטרות, ובית המשפט מפרט: השתמשו במושג הנזכר כאשר נידונה אחריותו של אדם בגין חפץ שהזיק בעת שכבר לא היה ברשותו המעשית והמידית.

סוג מקרים זה כולל שתי סיטואציות נפרדות;

האחת: בעל החפץ עזב אותו במקום כלשהו ואדם אחר ניזוק בשעה שבא לקרבתו או אחרי שנטלו והשתמש בה.

השנייה: בעל החפץ מסר אותו לרשותו של אחר והחפץ הזיק לאחר המסירה. היסוד המשותף לשני מצבים אלה הוא כי התביעה נגד בעל החפץ מסתמכת על התרשלות שבוצעה על ידי עצם מעשה העזיבה או המסירה של החפץ המסוכן.

חקיקה:

סעיפים 38-41 בפקודת הנזיקין (נוסח חדש):

38. חובת הראיה ברשלנות לגבי דברים מסוכנים – בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי גבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תפוש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא הייתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחויב עליה.

39. חובת הראיה ברשלנות לגבי אש – בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי אש או

עקב אש, וכי הנתבע הבעיר את האש או היה אחראי להבער האש, או שהוא תופש המקרקעין או בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש – על הנצבע הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחויב עליה.

40. חובת הראיה ברשלנות לגבי חיה – בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שתי אלה :

(1) הנגרם על ידי חיית בר, או על ידי חיה שאינה חיית בר אלא שהנתבע ידע, או חזקה עליו שידע, כי היא מועדת לעשות את המעשה שגרם את הנזק.

(2) הנתבע היה בעל אחת החיות האמורות או היה ממונה עליה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגביה התרשלות שיחויב עליה.

41. בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא היתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לגעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלות שיחויב עליה.

41א. נזקים שנגרמו על ידי כלב -

בתובענה של נזק לגוף שנגרם על ידי כלב, חייב בעליו של הכלב או מי שמחזיק בכלב דרך קבע (להלן – הבעלים) לפצות את הניזוק, ואין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצדו של הבעלים.

41ב. – הגנות- בתובענה לפי סימן זה לא תהא הגנה לבעלים, אלא אם כן הנזק נגרם עקב אחד מאלה :

(1) התגרות פיזית בכלב (2) תקיפת הניזוק את הבעלים, את בן זוגו, הוריו או ילדיו

(3) הסגת גבול של הניזוק במקרקעין של הבעלים

41ג. –שמירת דינים- אין סימן זה גורע מזכויות אחרות לפי פקודה זו או לפי כל דין אחר.

רשלנות:

מהי רשלנות? רשלנות היא התנהגות שבמהלכה אדם גרם נזק מבלי שהיה מודע לטיב מעשיו, לנסיבות, או לתוצאות המזיקות של התנהגותו, כאשר האדם הסביר היה יכול להיות מודע לפרטים אלו בנסיבות דומות.

בנוגע לאחריות על רכוש פעמים רבות ואם לא בכל המקרים יבחנו אם קיימת רשלנות של הנתבע או של

הצד הניזוק ובכך יוכלו לקבוע את דין המפשט.

התרשלות – דרכים שונות לבחינת סבירות התנהגותו של המזיק :

כדי שתקום אחריות נזיקית על פי עוולת הרשלנות, צריך שהתנהגותו של המזיק תהיה בלתי סיבה או רשלנית. כיצד אפשר לקבוע אם התנהגותו של המזיק הייתה סבירה או בלתי סבירה? דרך אחת היא להשוות את התנהגותו של המזיק להתנהגויות אחרות, של יוצאי סיכונים כמוהו. למשל, אם מחזיק בברכת שחיה נתבע משום שלא הציב שלטי אזהרה מפני קפיצה למים רדודים, ואם יתברר לא שאינם מציבים בדרך כלל שלטי אזהרה, יפטור את המחזיק הנתבע מאחריות, שכן התנהגותו הייתה סבירה. גישה זו ננקטת על ידי בית המשפט.

חובת זהירות:

לשם הטלת אחריות בגין רשלנות נדרשת צפיות של אירוע הנזק, של הניזוק ושל הנזק. בלעדי צפיות אין קמה חובת זהירות, וממילה אין מוטלת אחריות נזיקית. שאלה הצפיות נתפסת לעתים אף כנוגעת לשאלת הקשר הסיבתי המשפטי. כך או אחרת, הדרישה היא אותה דרישה: כדי שתקום אחריות נזיקית בגין רשלנות צריכה להתקיים דרישת הצפיות. לדרישת הצפיות יש במשפט הישראלי שני פנים, אחד טכני והשני נורמטיבי, ושניהם יחדיו מרכיבים את חובת הזהירות. צפיות טכנית מתקיימת כאשר המזיק היה יכול לצפות את אירוע הנזק, את והניזוק ואת הנזק, וצפיות נורמטיבית מתקיימת כאשר המזיק הוא היה צריך לצפות את כל אלו.

הדבר מעיד על עצמו:

כלל הדבר מעיד על עצמו קבוע בסעיף 41 לפקודת הנזיקין, שזה לשונו: "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא היתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלות שיחוב עליה." שלושה תנאים צריכים להתקיים כדי שיחול כלל הדבר מעיד על עצמו: התרשלות מסתברת, שליטה בנכס, אי ידיעה. עם התקיימותם של שלושת התנאים, " על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק

התרשלות שיחוב עליה". בית המשפט העליון ביאר כי כאשר מתקיימים תנאי הסעיף, חלה חזקה הן שהנתבע התרשל והן שהתרשלותו גרמה לזנק.

פסק דין שלג: ע"א 10566/05

- בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט העליון לערעורים אזרחיים
- דוד שלג נ' אמיר חברה להנדסה וסחר בע"מ
חברה להנדסה וסחר בע"מ, מתקן הרמה נייד. במהלך ניקוי הזכוכיות התבקש המערער לעזור לנדב בהכנסת המתקן לתוך הבניין, והמתקן נפל על המערער. ביהמ"ש המחוזי חייב את נדב ואמיר לפצות את המערער מכוח עוולת הרשלנות. לגבי אמיר נקבע כי זו התרשלה בכך שלא סיפקה לנדב הדרכה מספקת בדבר תפעול המתקן, וכי חל בעניינה כלל "הדבר מעיד על עצמו". המערער מיקד ערעורו בשאלות הנוגעות לגובה הנזק. אמיר מערערת על עצם הטלת האחריות עליה ועל גובה הנזק. ביהמ"ש העליון קיבל בחלקו את הערעור של המערער וקיבל במלואו את ערעורה של אמיר:
אין לקבל את הקביעה כי כלל "הדבר מעיד על עצמו" חל בשאלת התרשלותה של אמיר. כלל זה נועד לחול בנסיבות בהן קיים קושי מובנה להוכיח את קיומו של יסוד ההתרשלות. הנסיבות שבהן חל הכלל הן כדלקמן: ראשית, לתובע לא הייתה ידיעה ואף לא הייתה לו היכולת לדעת מהן הנסיבות שגרמו לנזקו; שנית, הנזק נגרם ע"י נכס שלנתבע הייתה שליטה מלאה עליו; ולבסוף, ביהמ"ש מוצא כי האירוע שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה. בענייננו לא התקיים אף אחד משלושת התנאים.
יש לבחון, בהתאם לחומר הראיות, את השאלה אם אמיר אכן התרשלה. אין ספק כי חברה המשכירה ציוד שהפעלתו כרוכה בסכנה נדרשת להבהיר את הסכנה ללקוח באמצעים סבירים. אך במקרה הנדון הדבר נעשה. על המכשיר היה שילוט אזהרה באנגלית, אשר הסימונים שעליו מבהירים באופן חד-משמעי כי המתקן מסוכן במידה מסוימת, ולא הוכח כי השפה האנגלית זרה לנדב; יתרה מכך, לנדב ניתן ספר הדרכה בעברית בו מופיעות אזהרות מפורשות לגבי אופן הטיית המתקן. לנדב ניתנה גם הדרכה בע"פ ע"י יואב. אין ספק כי הנזק היה נמנע, לו נשמע נדב להוראות הבטיחות. בנסיבות אלה, אין לקבוע כי המערער עמד בנטל ההוכחה לעניין התרשלותה של אמיר.

פסק הדין:

לאחר דיונים רבים עקב ערעורים לגבי מיהו האשם במקרה, על מי נטל ההתרשלות, ומי צריך לשאת בתוצאות, בית המשפט פסק כי נדב יפוצה בשל הנזק הגדול שנגרם לו ובגין כאס וסבל. הערעור בעניין גובה הנזק מתקבל בחלקו במובן זה שסכום הפיצוי בגין כאב וסבל יועמד על 300,000 ש"ח. סכום זה יחושב בערכי יום מתן פסק דינו של בית המשפט המחוזי. אין צו להוצאות.

פסק דין ציון: ע"א 3212/99

-בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

- ציון חברה לביטוח בע"מ נגד מדינת ישראל

המשיבה החזיקה מחסן במבנה תעשייה שנמצאו בו מפעלים אזרחיים. ליד מחסנה של המשיבה הצטברה ערימת פסולת שכללה קרטונים ריקים, והמשיבה לא טרחה לפנותם. בעקבות הצתה פרצה באזור שריפה, וקרטונים דולקים של המשיבה עפו מערימת הפסולת והביאו להתפשטות האש אל מבנה התעשייה ולנזקים כבדים. השאלה נושא הערעור היא אם הייתה המשיבה צריכה לצפות את התפשטות האש אף שהשריפה הייתה יזומה.

* הגורמים העיקריים שיש לשקול ביחס לקיומה של חובת זהירות קונקרטית הם, מהצד האחד – מידת הסיכון להתרחשותו של נזק שיצרה השלכת הקרטונים על-ידי המשיבה, ושיעור הנזק שהיה צפוי בהתממש הסיכון, ומן הצד האחר – עלות אמצעי הזהירות שהייתה המשיבה יכולה לנקוט כדי למנוע סיכון זה.

השלכת הקרטונים הדליקים בסמוך למבנים מאוכלסים יצרה סיכון להתלקחותם של אותם קרטונים, אף אם ההתלקחות הראשונית מקורה בפסולת שאינה שייכת למשיבה או בשדה הקוצים הסמוך. הנזק הצפוי מהתממשות הסיכון שיצרה המשיבה היה גבוה מאוד. המדובר הוא בסיכון לחיי אדם, שאין להם מחיר, וסיכון לרכוש רב שהיה בבניינים הסמוכים לערימת הפסולת, ולבניינים עצמם. לעומת זאת אמצעי הזהירות שהיה על המשיבה לנקוט היה פשוט, זול יחסית ומקובל: פינוי הפסולת. על-פי הראיות שהובאו לפני בית-משפט קמא, דאגו החברות שפעלו בבניינים הסמוכים למחסן המשיבה

לפינוי הפסולת שיצרו. המשיבה לא נהגה כך. עובדה זו מבססת את רשלנותה של המשיבה, אף אם תאמר כי הסיכוי להתלקחות ערימת הפסולת לא היה גדול.

פסק הדין:

בית-משפט השלום קבע כי מקור האש היה בערימת הפסולת של המשיבה, ולפיכך חל על המקרה סעיף 39 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], שמכוחו עבר הנטל אל המשיבה לשלול קיומה של רשלנות, נטל שבו לא עמדה. לא זו אף זאת, נקבע שהוכח, גם באופן פוזיטיבי, כי רשלנותה היא שהביאה לפרוץ השריפה ולהתפשטותה באמצעות הקרטונים הבוערים. נקבע כי אף שהפסולת הוצתה על-ידי אלמוני היה על המשיבה לצפות כי השלכת פסולת בכמויות גדולות יוצרת סיכון של שריפה מקרית, מעשה קונדס או אף הצתה מכוונת. בית-משפט השלום אף קבע, בין השאר, כי המשיבה הייתה מודעת בפועל לסכנה זו, לפיכך היא חויבה בנזקי המערערות.

עם זאת בית-המשפט המחוזי קיבל את ערעורה של המשיבה. הוא קבע שאין כל ראיה שמקור האש היה נעוץ דווקא בערימת הפסולת של המשיבה ויכול שהיא פרצה בשדה קוצים בסמוך לערימה. עם זאת עולה מפסק-דינו של בית-המשפט המחוזי שהקרטונים של המשיבה גרמו להתפשטות האש אל המבנים הסמוכים או תרמו לכך. אף-על-פי-כן פטר בית-המשפט המחוזי את המשיבה.

בית המשפט העליון לא מקבל את מסקנותיו של בית המשפט המחוזי. אין ספק כי קיימת בענייננו חובת זהירות מושגית מצד המשיבה כלפי "שכנותיה", המערערות. נשאלת השאלה אם מוטלת על המשיבה גם חובת זהירות קונקרטית כלפיהן. השלכת הקרטונים הדליקים בסמוך למבנים מאוכלסים יצרה סיכון להתלקחותם של אותם קרטונים, אף אם ההתלקחות הראשונית מקורה בפסולת שאינה שייכת למשיבה או בשדה הקוצים הסמוך. צדק בית-משפט השלום כאשר קבע כי היה על המשיבה לצפות כי "השלכת פסולת דליקה בכמויות גדולות יוצרת סיכון של דליקה מקרית כתוצאה משביב אש מקרי, כגון סיגריה שהושלכה למקום", או "פיתוי ל'מעשה קונדס' ואפילו להצתה מכוונת". דרכן של דליקות שהן נגרמות על-ידי גורמים מגורמים. המערערות הביאו לפנינו פסקי-דין אמריקניים, שלטענתן – המקובלת עלינו – תומכים בעמדתן. פסקי-דין אלה עוסקים כולם במקרים שבהם פרצה אש שלא כתוצאה ממעשיו או מחדליו של הנתבע, אלא מקור האש היה ברשלנות או בזדון של גורם זר, או שמקור האש לא היה ידוע. טוענת המשיבה – וכך גם

סבר בית-המשפט המחוזי אגב אורחא בסיפת פסק-דינו – להתקיימותו של אשם תורם של המערערות בשל היותן שותפות לתחזוקה הגרועה של האזור שתרמה להתפשטות האש. לאור האמור לעיל אנו מקבלים את הערעור, מבטלים את פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי ומחזירים את העניין לבית-המשפט המחוזי על-מנת שידון בטענות שטרם נתבררו. המשיבה תישא בהוצאות הערעור, לרבות שכר טרחת עורך-דין, בסך 40,000 ש"ח.

השוואה בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי

למשפט העברי ולמשפט הישראלי ישנן גישות שונות בנוגע לדיני הנזיקין בנושא בו דנה העבודה, אחריות על רכוש.

במשפט העברי יש את ארבעת אבות הנזיקין או ליתר דיוק שישה כפי שהוצג בעבודה. בנוגע לדיני הנזיקין ובדינו של אדם הנשפט על מקרה כזה או אחר המתקשר לדיני הנזיקין, במשפט העברי ילכו ויפעלו לפי אבות הנזיקין וכך יקבעו את דינו.

מנגד לכך, במשפט הישראלי, למרות שבדרך כלל נהוג להיוועץ בחוכמתו של המשפט העברי, בנושא זה המשפט הישראלי לא עושה זאת כלל אלא נשען על עקרונות של המשפט האנגלי ועל פסקי דין קודמים שנפסקו לפיו בעבר.

המשפט הישראלי פועל לפי פקודת הנזיקין (נוסח חדש), ובנושא שלנו בסעיפים 41-38 בפקודה זו, ונוכחנו גם לראות שבפסקי הדין ערעורים רבים נתקבלו עקב לקיחת טענות מפסקי דין קודמים במשפט האנגלי ולפיהם נפסק הדין. אומנם גישות הפסיקה בין המשפט העברי לבין משפט הישראלי שונות אך דומות, אבל בסופו של דבר שתיהן נוכחות בנושא זה לדילמה בעניין הפסיקה, האם המזיק או הניזוק התרשל. לכל צורת משפט דרך הסתכלות שונה על הנושא וסוג פסיקה או פקודה שלפיו אותו משפט יפעל.

סיכום

העבודה, בנושא אחריות על רכוש, עוסקת בדינו של אדם שרכושו (מטלטליו, מקרקעין) פגע באדם אחר בדרך כל שהיא, כלכלית או גופנית. מטרתה בעבודה זאת הייתה להבין מה דינו של אדם כזה, שלא בהכרח חשב שרכושו יכול לפגוע באדם או לגרום לאדם אחר או לרכושו נזק. הרי רצונו של אותו אדם בהחלט לא הייתה כוונה לגרום נזק אך מצד שני בית המשפט וחוקי המדינה לא יכולים לא להתייחס למקרים כאלו ולהמשיך כרגיל, וכך צריך להיות.

ברוב המקרים האלו, לפחות בפסקי הדין שאני נחשפתי אליהם ובעקבות קריאת החוקים במשפט הישראלי והעברי, פסקי הדין מסתכמים בדילמה שעוסקת בנושא הרשלנות.

בעניין הרשלנות, כך נוכחתי לראות, שבתי המשפט דנים בפסקי דין הקשורים ברשלנות, רבות דעות השופטים ופסיקתם משתנה מקצה לקצה. נוצרים סיעורי מוחות בין המערערים לשופטי בית המשפט ואלו מחכימים ומהנים לקריאה. נושא זה הוא נושא מורחב ומורכב ולפעמים קשה הדרך להגיע להחלטה מגובשת ולפסוק פה אחד את פסק הדין, ובצדק.

לא אוכל לומר בוודאות שהעבודה ענתה על שאלתי, אבל אני בהחלט יכול לומר שהעבודה והחקירה בנושא זה החכימה אותי ופתחה את מוחי לנושא. הבנתי בו היום גדולה במידה רבה ממה שהייתה לפני כתיבת העבודה.

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה
פקודת הנזיקין תשס"ט – 2009

פסיקה
ע"א 99 / 9212 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' מדינת ישראל
ע"א 05 / 10566 דוד שלג נ' חברה להנדסה וסחר בע"מ

ספרות מחקר
ספרים
מסכת בבא קמא – 'ארבעת אבות נזיקין'
אנציקלופדיה יהודית דעת – 'אבות נזיקין'

מאמרים

אנגלרד י' – מושג הדברים המסוכנים לפי סעיף 51 לפקודת הנזיקין
פורת א' – 'נזיקין' פרק 1 – 'רשלנות'
פורת א' – 'נזיקין' פרק 2 – 'חובת הזהירות'
שני ג' - כלל "הדבר המעיד על עצמו"